

มายาคติความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพ
ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธ:
กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ
Myths of Dying Communication in Buddhist Mortal Ritual:
Case Study of Phu-Thai and Tai-Lue Racing

สรสวดี คงปั้น* Saraswati Khongpan*
มนต์ ขอเจริญ** Mon Korcharoen**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย ความเชื่อ และวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายเชิงมายาคติเกี่ยวกับความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน คนเฒ่าคนแก่ และชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บันทึกทางประวัติศาสตร์เกี่ยว

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 110/1-4 ถนนประชาชื่น
เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210 ช่องทางการติดต่อ : Kh.saraswati@gmail.com

* Ph.D. Candidate in Communication Arts, Dhurakij Pundit University, Bangkok, Thailand

Email: Kh.saraswati@gmail.com

**ดร.มนต์ ขอเจริญ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

**Thesis supervisor

กับพิธีกรรมงานศพในประเทศไทย และ หนังสือ เอกสาร ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนา พุทธในประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารความหมายเชิงมายาคติความตายในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย และกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลี้ ถูกประกอบสร้างมาจากความเชื่อเรื่องผี และสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ผสมผสานกับความเชื่อเกี่ยวกับความตาย ตามหลักการทาง พุทธศาสนา โดยความเชื่อเหล่านี้ถูกสื่อสารออกมาทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองนำมาประกอบใช้ในพิธีกรรมงานศพ หากเปรียบเทียบกับต้นไม้ที่มีทั้งส่วนที่มองเห็นได้ (Visible part) ได้แก่ ดอก ใบ ผล และลำต้น กับส่วนที่มองไม่เห็น (Invisible part) คือส่วนรากของต้นไม้ ในแต่ละยุค ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบบางอย่างที่ใช้ในพิธีกรรมแต่ยังคง ความหมายของความตายตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองไว้ โดยมี หลักการทางพุทธศาสนาเป็นตัวกำกับความเชื่อดังกล่าว

คำสำคัญ: การประกอบสร้างความหมาย / มายาคติความตาย / แนวคิดต้นไม้แห่งคุณค่า / กลุ่มชาติพันธุ์ / ศาสนาพุทธ / พิธีกรรมงานศพ

Abstract

There were two main questions in this research which were 1) how difference of the myths of death in funeral ritual between Phu-thai and Thai-leu? 2) how they construct the meaning of death by symbolic in funeral ritual? The objective of this research was to study meaning, faith, and analyze the construct of the myths of death through funeral ritual in case of Phu-thai and Thai-leu in Thailand who are Buddhist. The participants of this qualitative research were Phu-thai and Thai-leu in the North-East of Thailand. I gathered data from 2 resources: 1) people in the community by interviewing an unofficial conversation and in-depth interview 2) documents: researches, books, papers, texts, independent studies about those 2 tribes in Thailand. Community leaders, community philosophers, and villagers were my participants. Result of this research was Phu-thai and Thai-leu attempted to bring 'symbols' on their believed in spirit to communicate the myths of death through 'funeral ritual'. The symbols were defined by rules, principles, process, and method in order to make them sacred. Communicate the myths of death under original faith to inherit the tradition for keeping identity and their own self-tribe. These tribes moved to Thailand for a long time, and then Buddhist teaching became to their belief which integrated their belief in spirit and supernatural also. The myths of death to accept and

understand the dying was my searching to understand their reason and how to harmonize for surviving of them in various cultures especially in Thailand. They had followed and integrated Buddhist teaching (human rules, nature of life, and truth of death) with their traditional belief. Therefore, the funeral ritual was one of the channels to keep traditional teaching of Phu-thai and Thai-leu that maintain and inherit the meaning of dying in funeral ritual until now although they got the teaching of death of Buddhism.

Keywords: Construction of meaning / Myth of death / Concept of valued tree / Ethnic group / Buddhism / Funeral ritual

บทนำ

ความตายและการตาย (death and dying) เป็นสิ่งสากลที่เกิดขึ้นกับทุกคนในทุกลัทธิ ศาสนา แต่คนทั่วไปมักมีทัศนคติแง่ลบเกี่ยวกับความตาย มองว่าความตายเป็นเรื่องอัปมงคล เป็นสัญญาณของความสูญเสีย พลัดพราก ความเศร้าโศก คนเราจึงหลีกเลี่ยงที่จะพูด คิด หรือสื่อสารถึงสิ่ง ที่ถือว่าเป็นลางนำไปสู่ความตาย และมักส่งสอนลูกหลานไม่ให้กล่าวหรือ กระทบการใด ๆ ที่สื่อถึงการชักนำความตายให้เกิดขึ้น (ภัทรพร สิริกาญจน, 2539) เนื่องด้วยความคิด วิถีชีวิต โลกทัศน์ของคนที่มีมองชีวิตและความตาย แบบบกลไก แยกส่วน ลดส่วน (Biomedical model) ซึ่งเป็นแนวคิดกระแสหลัก ในปัจจุบัน เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานปรัชญาแบบ Descartes ที่มองว่าร่างกาย เป็นเครื่องจักร ร่างกาย และจิตใจถูกแยกออกจากกัน ความตายถูกมองว่า คือการหยุดทำงานของร่างกายหรือเครื่องจักร เป็นหายนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของ ชีวิต (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ, 2545)

มีงานศึกษาทางมานุษยวิทยาได้ให้ความสนใจกับบทบาทของ ความตายในสังคมต่าง ๆ ตอบสนองกับความตาย อาทิ สังคมเมือง สังคม ชนบท หรือกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในสังคมอุตสาหกรรม ประเด็น หลักของการศึกษานี้จึงอยู่ที่พิธีศพและการไว้ทุกข์ เช่น งานของ Frazer, James G. (1913) Radcliffe-Brown, A.R. (1933) งานศึกษาเหล่านี้ให้ ข้อมูลและมุมมองทางทฤษฎีโดยเน้นที่การทำความเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หลังจากความตายได้แก่ การจัดการกับร่างผู้ตาย พิธีการที่คนมาร่วมงาน มากมาย ระยะเวลาที่ไว้ทุกข์ การทำลายทรัพย์สิน หรือการทำร้ายตนเองเพื่อ แสดงความเศร้าโศก เป็นต้น นักมานุษยวิทยาได้ชี้ให้เห็นว่า ในสังคมต่าง ๆ กันนั้น การให้นิยามของการตายนั้นเป็นสิ่งที่ซับซ้อน และแตกต่างออกไป

นักมานุษยวิทยาได้ชี้ให้เห็นว่า ในสังคมต่างๆ กันนั้น การให้นิยามของการตายนั้นเป็นสิ่งที่ซับซ้อน และแตกต่างออกไป เช่น งานของ (Robert Hertz, 1960) ที่แสดงถึงความแตกต่างของระบบความคิด และความหมายของการตายในกลุ่มที่ต่างวัฒนธรรมกัน ตัวอย่างเช่น ในยุโรปปัจจุบันถือว่าความตายนั้นคือจุดสิ้นสุดของชีวิต ในขณะที่ระบบคิดของสังคมดั้งเดิมหลายแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นถือว่าความตาย เป็นเพียงสภาวะหนึ่งในกระบวนการที่ยาวนานกว่านั้นซึ่งเริ่มขึ้นก่อนหน้าภาวะที่เรียกว่า “ความตาย” และยังคงอยู่ต่อไปอีกนานหลังจากนั้น ทศนคติต่อความตายที่ต่างกันย่อมสะท้อนออกมาในการจัดพิธีศพ เช่น ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญต่อพระผู้เป็นเจ้าในทุกมิติของชีวิต ตามหลักการอิสลามถือว่าความตายของมนุษย์ไม่ใช่การดับสูญ ความตายคือการเคลื่อนย้ายสถานที่จากโลกหนึ่งไปสู่อีกโลกหนึ่ง เนื้อแท้ของมนุษย์คือ “วิญญาณ” เมื่อร่างผู้สลายไปพร้อมความตาย วิญญาณยังคงสภาพอยู่ และเตรียมพร้อมสำหรับการเคลื่อนย้ายไปสู่ชีวิตในโลกใหม่ ดังนั้น ศาสนาอิสลามจะไม่มีพิธีศพที่ซับซ้อน เมื่อมีคนตายจะพาร่างผู้ตายไปละหมาดที่มีสยิดใกล้ๆ และนำไปฝังในหลุมที่เตรียมไว้เท่านั้น (สุวินัย สมันเลาะ, 2545)

พิธีศพของศาสนาคริสต์ก็ไม่มีขั้นตอนที่ซับซ้อนเช่นเดียวกับชาวมุสลิม เนื่องจากชาวคาทอลิกมีความเชื่อว่า วิญญาณของมนุษย์เป็นสภาวะจิตที่ไม่เสื่อมสลาย วิญญาณประกอบด้วยสติปัญญาและเสรีภาพ ดำรงอยู่ได้ด้วยการประทานของพระเจ้า ซึ่งต่างจากร่างกายที่เป็นสสารและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องสลายไปตามกาลเวลา ดังนั้น แม้มนุษย์จะตายไปแล้ว แต่ก็ยังถือว่ามีชีวิตอยู่ เพราะวิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่ตายในเรื่องความตาย ชาวคาทอลิกมีความเชื่อว่า ความตายคือ ภาวะที่ร่างกายและวิญญาณแยก

ออกจากกัน มนุษย์เกิดมาครั้งเดียวและตายครั้งเดียว เมื่อตายลงร่างกาย ซึ่งเป็นสสารก็สลายกลายเป็นธาตุตามเดิม ขณะที่วิญญาณซึ่งแยกออกจาก ร่างกายจะถูกรับไปพิพากษาทันทีตามบาปบุญของตน ดังนั้น การฝังศพจะ เริ่มด้วยการประกอบพิธีที่สถานที่ตั้งศพซึ่งอาจเป็นที่บ้านหรือศาลาพักศพ ที่วัดญาติของผู้ตายจะเชิญบาทหลวงมาทำพิธีเชิญศพโดยบาทหลวงจะ ประกอบพิธีสวดภาวนาอุทิศให้แก่ผู้ตายที่โบสถ์ และเคลื่อนศพไปฝังที่สุสาน เป็นอันเสร็จพิธี

จะเห็นได้ว่าทั้งสองศาสนามีความเชื่อเรื่องความตายคล้ายกัน คือเชื่อ ในพระเจ้า และโลกหลังความตายที่จะถูกพิพากษาโดยพระเจ้าว่าวิญญาณ จะได้ไปอยู่กับพระเจ้า หรือไปชำระโทษในที่อื่นๆ เกิดครั้งเดียว ตายครั้งเดียว ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอย่างเช่นศาสนาพุทธ พิธีกรรมงานศพจึงไม่มีความ ซับซ้อนเท่ากับพิธีศพของศาสนาพุทธ เพียงแค่ทำพิธีและฝังในหลุมศพเท่านั้น

หากกล่าวถึงพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในสังคมไทยจะ แตกต่างจากสองศาสนาข้างต้นอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคม พุทธ หมายความว่าพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นแบบแผนความเชื่อ และ วิธีการปฏิบัติหลักของผู้คนในสังคมเป็นแบบแผนหลัก โดยดินแดนในแถบ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับเอาความเชื่อพุทธศาสนา และศาสนาฮินดูมา จากประเทศอินเดียเมื่อประมาณสองพันปีก่อน แต่อย่างไรก็ดี อิทธิพลความ เชื่อที่เข้ามาใหม่ไม่ได้ทำให้ความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนพื้นเมืองที่นับถือ ผีเสื้อมคลายลง แต่เป็นการนับถือควบคู่กันไปกับความเชื่อดั้งเดิม เป็นการ ผสมผสานของความเชื่อทั้งการนับถือผี การนับถือเทพเจ้าของศาสนา ฮินดู และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและวัฏสงสารของศาสนาพุทธ (ปราณี วงษ์เทศ, 2534)

พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในสังคมไทยส่วนมาก จึงมีเรื่องความเชื่อเรื่องผี เรื่องวิญญาณ เรื่องโลกสี่ลับเหนือธรรมชาติ เข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนในสังคมชนบท หรือแม้แต่กลุ่มชาติพันธุ์ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย โดยมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีอยู่แล้ว และได้ซึมซับวิถีการดำรงชีวิตจากกลุ่มคนในสังคมชนบท รวมทั้งรับพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต เป็นการผสมผสานของความเชื่อทั้งการนับถือผี และพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

ความเชื่อในเรื่องความตายของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกันอย่างมละทอนความเชื่อเหล่านั้นออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมงานศพ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย ที่มีความเชื่อเรื่องผี สิ่งลี้ลับ โลกหลังความตาย ทำให้มีระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ มากมายสื่อสารออกมาจากพิธีกรรมงานศพ ซึ่งสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ ได้ซ่อนความหมาย ความเชื่อต่าง ๆ ของคนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมนั้นด้วย ความคิด และความเชื่อ ที่สะท้อนออกมาผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมงานศพ นั่นคือการประกอบสร้างความหมายเชิงมายาคติ ความตายของคนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมนั่นเอง ซึ่งความเชื่อหรือการให้ความหมายนั้นเกิดจาก มายาคติ (Myth)

ความน่าสนใจของการหาความหมาย และความเชื่อเชิงมายาคติ ที่เกี่ยวกับความตายในพิธีกรรมงานศพ จึงเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาว่ามีเบื้องหลังความเชื่อ การรับรู้ และการตีความหมายเกี่ยวกับความตายอย่างไร จึงสื่อสารความหมายเหล่านั้นออกมาทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็น

เห็นว่าการประกอบสร้างความหมายของความตายอย่างไร ทำให้เห็นถึงกระบวนการสร้างมายาคติ (Mythologies) ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธในสังคมไทยที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่ที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น โดยมีความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นหลัก

ผู้วิจัยเลือกศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่ในปัจจุบันยังมีการปฏิบัติต่อพิธีกรรมงานศพในรูปแบบทางวัฒนธรรม การดำเนินชีวิต และความเชื่อของตนเอง ที่สื่อสารออกมาเป็นขั้นตอนอย่างเด่นชัด โดยศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ และกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ซึ่งมีความเชื่อเรื่องผี และนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด จากผลการวิจัยกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองมีรูปแบบของพิธีกรรมงานศพ การสื่อสารความหมายเชิงมายาคติ และการแสดงสัญลักษณ์ต่างๆ เกี่ยวกับความตายที่คล้ายคลึงกัน หรือนิยามความหมายในสัญลักษณ์แต่ละชนิดในลักษณะที่คล้ายคลึงกันอย่างน่าสนใจ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความคิดว่า การศึกษามานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา ประกอบกับการศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์ที่ผู้วิจัยกำลังดำเนินการวิจัยอยู่นี้ จะสามารถนำเรื่องราวของความตายที่ดูน่ากลัว ไม่น่าพูดถึง ให้กลับมาสื่อสารอย่างมีคุณค่าในทางวิชาการของศาสตร์ทั้งสามด้านนี้ได้ ดังนั้น “ความตาย” “พิธีศพ” และ “ความเชื่อเรื่องผี” จึงไม่ใช่สิ่ง que แสดงความน่ากลัวในความหมายหรือภายใต้หลักการทางพุทธศาสนา แต่กลับเชิญชวนให้ตีความได้หลากหลายมิติมากขึ้น ทั้งความเชื่อ การดำรงชีพ ระบบสังคมวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ (Objectives)

1. เพื่อศึกษาความหมาย และความเชื่อเชิงมายาคติเกี่ยวกับความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

2. เพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้าง ความหมายของความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย ผ่านสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพ กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

กรอบแนวคิดทฤษฎี (Conceptual Framework)

ผู้วิจัยใช้แนวคิด และทฤษฎี เพื่อเป็นกรอบการวิเคราะห์ในการศึกษาดังนี้คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพ (Funeral Rituals) ประกอบด้วย พิธีกรรมงานศพในมิติทางวัฒนธรรม (Culture) พิธีกรรมงานศพในสมัยพุทธกาล พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายของคนไทย ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ควบคู่ไปกับรูปแบบพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เพื่อศึกษาถึงความสอดคล้องว่าพิธีกรรมดั้งเดิมเรื่องผี เมื่อได้รับแนวคิดทางพุทธศาสนาแล้ว ได้นำรูปแบบใดมาปรับใช้กับพิธีกรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองบ้าง เช่น ความสอดคล้องเรื่องวัตถุที่นำมาใช้ในพิธีกรรมโดยเลียนแบบจากพิธีกรรมทางพุทธศาสนา การทำบุญ สวดอภิธรรมศพ การเผาศพ ข้อห้ามต่าง ๆ

2. ความตายและการตายในพุทธศาสนา เป็นแนวคิดที่ผู้วิจัยนำมาใช้วิเคราะห์ถึงหลักธรรมเกี่ยวกับความตายทางพุทธศาสนาที่กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองรับมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่กลุ่มชาติพันธุ์สะท้อน

ความหมายและความเชื่อเรื่องความตายผ่านออกมาจากสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมงานศพ นำมาใช้เพื่อวิเคราะห์เชื่อมโยงกับความหมายมายาคติความตายที่แสดงให้เห็นถึงการได้รับแนวทางคำสอนตามหลักการทางพุทธศาสนามาใช้กับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสอง

3. ทฤษฎีมายาคติ (Myth) ทฤษฎีมายาคติเป็นทฤษฎีหลักที่ผู้วิจัยนำมาใช้กำหนดทิศทางการศึกษาวิเคราะห์ตามปัญหาวิจัย และใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความหมายมายาคติความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสอง เพื่อทำความเข้าใจถึงความหมาย และความเชื่อมายาคติความตาย เช่น การให้ความหมายมายาคติที่เริ่มจากสัญลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ที่ทำให้เห็นถึงความหมายเบื้องต้น ความหมายโดยตรง ความหมายโดยนัยหรือความหมายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความหมายระดับมายาคติที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

4. แนวคิดเรื่องสัญวิทยา (Semiology) แนวคิดทฤษฎีสัญวิทยาเป็นแนวคิดสำคัญที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ในพิธีกรรมงานศพ ทั้งองค์ประกอบดั้งเดิมที่ดูเหมือนว่าเกือบจะสูญหายไปแล้ว อาทิเช่น การเวียนศพก่อนขึ้นเมรุสามรอบ การเก็บศพพร้อมวันก่อนเผา และองค์ประกอบดั้งเดิมที่ยังคงอยู่ คำถามสำคัญที่สัญวิทยาจะเป็นกรอบในการวิเคราะห์ได้ก็คือองค์ประกอบแต่ละอย่างเป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงอะไร และสัมพันธ์กับสัญลักษณ์อื่นๆ ในพิธีกรรมงานศพอย่างไร ภายใต้รหัสหรือกฎเกณฑ์เช่นใด ใครเป็นผู้มีอำนาจในการให้ความหมายรวมทั้งพลวัตของกระบวนการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นด้วย

5. กระบวนการผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และประเพณีในการเลือกสรร (Cultural Production and Reproduction / Selective Tradition)

ผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์พิธีกรรมงานศพเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับการสื่อสารความหมายของความตายผ่านพิธีกรรมงานศพของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ โดยวิเคราะห์ในระดัผลการผลิตข้อความหมายของวัตถุสัญลักษณ์ หรือพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในงานศพ ลักษณะของการเผยแพร่ความหมายของความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดความหมายของความตาย รวมถึงปัจจัยเรื่องอำนาจของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือในกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดนั้น ได้มีการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นตลอดเวลา

7. ทฤษฎีการประกอบสร้างความจริงทางสังคม (Construction of Social Reality) จากหลักคิดของทฤษฎีที่กล่าวว่า “มนุษย์สร้างโลกขึ้นมาด้วยการทำงานของสัญลักษณ์ต่างๆ และหลังจากนั้นเขาก็เข้าไปอยู่ในโลกแห่งสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นโดยเสมือนหนึ่งว่าเป็นโลกแห่งความจริง” หลักการนี้ทำให้ผู้วิจัยนำทฤษฎีนี้มาวิเคราะห์ควบคู่กับความหมายมายาคติความตายจากความเชื่อเกี่ยวกับความตายตามวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนออกมาจากสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมงานศพ ทำให้ผู้วิจัยเห็นกระบวนการในการนำสัญลักษณ์ต่างๆ มาประกอบสร้างให้เกิดความหมายของความตายตามความเชื่อทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง

8. แนวคิดเรื่องต้นไม้แห่งคุณค่า (Tree Value) ผู้วิจัยได้นำมาประกอบกรวิเคราะห์ เพื่อช่วยให้ผู้วิจัยมองเห็นองค์ประกอบต่างๆ ของพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธได้ชัดเจนขึ้นว่าในสื่อพิธีกรรมงานศพของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นั้น มีการประกอบสร้างความหมายของความตายผ่านสัญลักษณ์หรือสัญลักษณ์อะไรบ้าง ทำให้ผู้วิจัย

ไม่ตกหล่นในเรื่องขององค์ประกอบที่ต้องนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความหมายเชิงมายาคติความตายในพิธีกรรมงานศพของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

9. แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ (The Concept of Belief) ผู้วิจัยนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์เพื่อแยกสัญลักษณ์ออกเป็นความเชื่อประเภทต่าง ๆ ได้แก่ 1. ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุ 2. ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล 3. ความเชื่อเกี่ยวกับเวลา 4. ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ และ 5. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ง่ายต่อการจัดหมวดหมู่ของสัญลักษณ์เมื่อถึงขั้นตอนการวิเคราะห์ความหมายมายาคติความตาย

วิธีดำเนินการวิจัย (Methods)

ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการแบบสหวิธีการ (Multiple Methodology) ประกอบด้วยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับคนในชุมชน และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) การสังเกตการณ์ภาคสนาม (Field Observation) เพื่อทำความเข้าใจความหมาย และความเชื่อมายาคติเกี่ยวกับความตายที่กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีกรรมงานศพ

รวมทั้งใช้การศึกษาจากเอกสารต่างๆ (Documentary Research) เกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพในประเทศไทย เช่น หนังสือ งานวิจัย ข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษาเพื่อวิเคราะห์การประกอบสร้างความหมายของความตาย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. แหล่งข้อมูลจากบุคคลในพื้นที่ ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ลูกตา (ผู้นำพิธี) พระสงฆ์ ชาวบ้านในชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพ

2. แหล่งข้อมูลจากเอกสาร โดยแบ่งประเภทเอกสารเป็น ดังนี้

2.1 เอกสารประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพในประเทศไทย
หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์

2.2 สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ Facebook ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ได้แก่ Facebook page สมาคมไทลื้อแห่งประเทศไทย และ สมาคมคนรักวัฒนธรรมไท ชุมชนน้อยเป็นชาวภูไท โดยผู้วิจัยใช้เพื่อสอบถามข้อมูลชุมชนไทลื้อ และ ชุมชนภูไท จากผู้จัดทำทั้งสอง เช่น ข้อมูลในการเลือกชุมชนที่เหมาะสมกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพิธีกรรมงานศพ ข้อมูลผู้ติดต่อเพื่อขอลงพื้นที่วิจัย และ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพของชุมชน

3. แหล่งข้อมูลจากสื่อพิธีกรรม อาทิ พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยเลือกศึกษาจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย ที่มีรูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน 2 ภาคของไทย ได้แก่ ภาคเหนือ และภาคอีสาน เพื่อวิเคราะห์หาความหมายเชิงมายาคติเกี่ยวกับความตายที่ซ่อนอยู่ในพิธีกรรมงานศพ ของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้น ตามรายละเอียด ดังนี้

- **ภาคเหนือ** ศึกษาจากพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อชุมชนไทลื้อ บ้านหนองบัว จังหวัดน่าน

- ภาคอีสาน ศึกษาจากพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท หรือ
ภูไท ชุมชนภูไท บ้านโคกโก่ง อ.กุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง หรือกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแหล่งข้อมูล
บุคคลด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)
เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่มีบทบาทหลักในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์
ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย เพื่อตอบวัตถุประสงค์วิจัยในประเด็น
ต่าง ๆ โดยใช้กลุ่มประชากรที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน
คนเฒ่าคนแก่ และชาวบ้านในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากพิธีกรรมงานศพ ของชาวพุทธที่
อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยแบ่งเป็นประเภทของข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลทางด้านเอกสาร ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ
ทั้งหนังสือ ตำรา แผ่นพับ เอกสารจากสื่อต่าง ๆ Social Media โดยค้นหา
ข้อมูลประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมงานศพของชุมชนที่เลือกเป็น
กลุ่มตัวอย่างไว้

2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (Depth Interview) การ
สนทนาแบบไม่เป็นทางการ จากบุคคลในชุมชนที่เลือกใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง
เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสัจญะต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพ
เพื่อหาความหมายเชิงมายาคติความตาย ในแต่ละชุมชนนั้น

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความครบถ้วนของข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ได้กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์และจำแนกข้อมูลในเบื้องต้นโดยจำแนกตามประเด็นที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังและบริบทของชุมชนที่เลือกใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยข้อมูลเหล่านี้ได้มาจากการวิเคราะห์เอกสาร และการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการเป็นหลัก ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในการจัดพิธีกรรมงานศพ ได้มาจากการสัมภาษณ์ การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ การวิเคราะห์เอกสาร และการสังเกตการณ์เป็นหลัก ข้อมูลเกี่ยวกับสัญญาต่าง ๆ ที่ปรากฏในงานศพ ได้มาจากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ร่วมกับการสัมภาษณ์เป็นหลัก ข้อมูลทั้งหมดที่ได้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์หาความหมายตามกรอบทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

2. การวิเคราะห์สรุปรวม เป็นการนำผลการวิเคราะห์ทั้งหมดมาสรุปร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์ภาพรวมของปรากฏการณ์ที่ศึกษา และเพื่อจะนำไปสู่การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Method) เพื่อตอบคำถามนำการวิจัย

ผลการศึกษา (Results)

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาความหมายและความเชื่อมายาคติเกี่ยวกับความตายที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย และ 2. เพื่อวิเคราะห์การ

ประกอบสร้างความหมายของความตาย ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนา พุทธในประเทศไทย ผ่านสัญญาณที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพ โดยผู้วิจัยแบ่ง เป็นประเด็นการสรุปและอภิปรายผลตามประเด็นดังนี้

1. สัญญาและการประกอบสร้างความหมายเชิงมายาคติความ ตายในพิธีกรรมงานศพของของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย และกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยลื้อ วิเคราะห์ตามคุณลักษณะด้านการสื่อสารในการถ่ายทอดความ หมายของความตาย

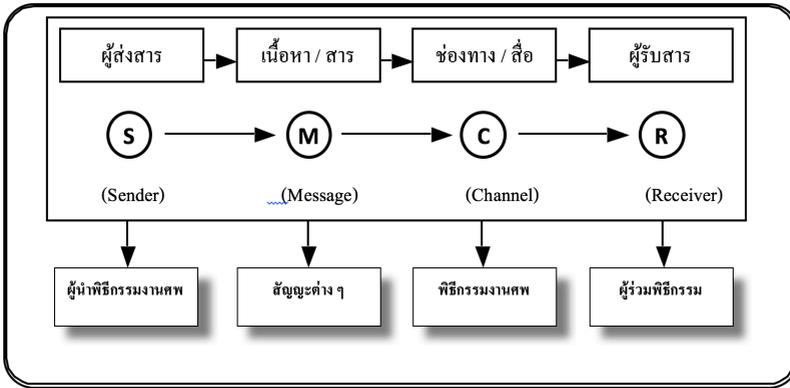
เป็นการศึกษาตามกระบวนการสื่อสารของรูปแบบการประกอบ พิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ซึ่งพิจารณาจากองค์ประกอบของ กระบวนการสื่อสาร (Communication Process) ตามแนวคิดของ David, K.B. (1960) ทั้ง 4 ประการ (SMCR) เป็นหลักประกอบด้วย

ผู้ส่งสาร (Sender) ในที่นี้ ได้แก่ ผู้นำพิธีกรรมงานศพ

สาร (Message) ได้แก่ เนื้อหาและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการ ให้ความหมายของความตาย ประกอบด้วย สัญญาต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ใน พิธีกรรมงานศพ จากแนวคิดเรื่องต้นไม้แห่งคุณค่าเปรียบเป็นส่วนที่มองเห็น (Visible part) เป็นองค์ประกอบที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย

ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ได้แก่ พิธีกรรมงานศพ คือ องค์ประกอบทั้งหมดของต้นไม้แห่งคุณค่า ทั้งในส่วนที่มองเห็น และส่วนที่ มองไม่เห็น

ผู้รับสาร (Receiver) ได้แก่ กลุ่มผู้ร่วมพิธีกรรมงานศพรุ่นหลัง เช่น ลูกหลานญาติผู้ตาย ที่เป็นผู้สืบทอดความหมายของความตายตามความเชื่อ จากบรรพบุรุษของตน เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเชื่อเรื่องความตายตามวัฒนธรรม ของชุมชนของตนเอง

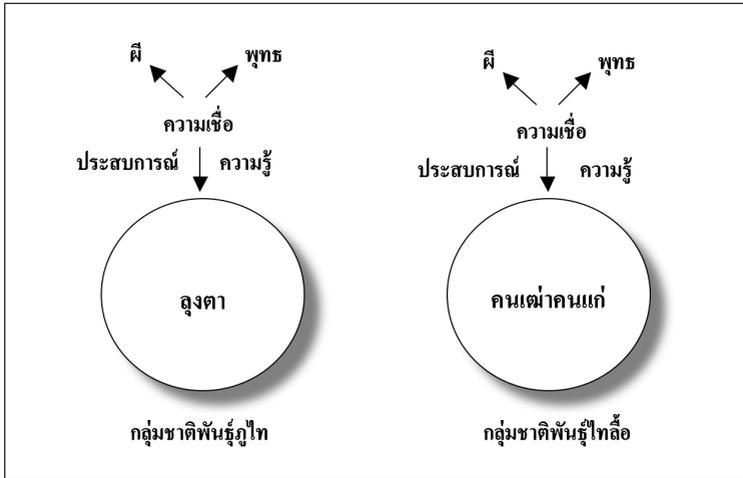
ภาพที่ 1 แสดงกระบวนการสื่อสารพิธีกรรมงานศพ

1.1 ผู้ส่งสาร/ผู้นำพิธี

ผลจากการศึกษากลุ่มผู้ส่งสารหรือผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความหมายเชิงมายาคติความตาย ได้แก่ คนเฒ่าคนแก่รุ่นปู่ย่าตายาย สัปเหร่อ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ญาติผู้ตาย พระ ซึ่งเปรียบเป็นส่วนที่มองเห็น (Visible part) เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความหมายเชิงมายาคติความตาย รวมทั้งเป็นผู้กำหนดสัญลักษณ์ และขั้นตอนต่างๆ ในพิธีกรรมงานศพ ซึ่งแสดงได้ตามแผนภาพ ดังนี้

จากการลงพื้นที่ศึกษาทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ พบว่า กลุ่มผู้นำพิธีซึ่งส่วนมากเป็นกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เช่นกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท จะใช้ลูกตา หรือผู้สูงอายุที่ได้รับความเคารพนับถือจากคนในชุมชนเป็นผู้นำพิธี สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อก็จะให้ปราชญ์ชาวบ้าน หรือคนเฒ่าคนแก่ที่ได้รับความเคารพนับถือเป็นผู้นำพิธีเช่นกัน โดยบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชื่อ ประสบการณ์การจัดพิธีกรรมงานศพตามหลัก

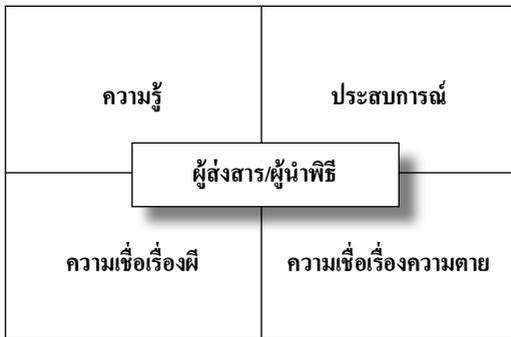
ความเชื่อเรื่องผี และหลักการทางพุทธศาสนาที่ยึดถือมาเป็นเวลานาน และพร้อมที่จะถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไปได้ ซึ่งสามารถขยายความได้ตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงภาพผู้ส่งสารความหมายเชิงมายาคติความตาย

จากการศึกษาพบว่าผู้ส่งสารของทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์มีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากใช้ผู้สูงอายุ คนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ และผู้ประกอบพิธีหลักในพิธีกรรมงานศพ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ บอกตรงกันว่า สาเหตุที่ต้องให้คนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในชุมชนมานานเป็นผู้นำพิธี เนื่องจาก ต้องการให้ขั้นตอน รวมทั้งการใช้เครื่องประกอบพิธี วัสดุ อุปกรณ์ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมตามวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองมากที่สุด แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในองค์ประกอบบางอย่าง เช่น การมีเมรุเผาศพแทนการก่อกองฟอนเพื่อเผาศพ

สำหรับวิธีการถ่ายทอดความหมาย หรือกระบวนการประกอบสร้าง ความหมายนี้ ผลจากการศึกษาทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้พบว่า การใช้ ผู้ส่งสารที่เป็นคนเฒ่าคนแก่มีประสบการณ์ มีความรู้ ความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการเกี่ยวกับความตาย ตามความเชื่อทางวัฒนธรรมของตนเองมา อย่างเหนียวแน่น อยู่กับชุมชนมาหลายยุคหลายสมัย จะสามารถถ่ายทอด ประกอบสร้าง หรือสื่อสารความหมายเชิงมายาคติความตายให้กับคนรุ่นหลัง ได้อย่างครบถ้วนที่สุด ในขณะที่เดียวกันคนกลุ่มนี้จะเชี่ยวชาญการนำสัญลักษณ์ วัตถุต่าง ๆ มาประกอบใช้ในพิธีกรรมงานศพ เพื่อให้เกิดการสื่อความหมาย ของความตายตามความเชื่อทางวัฒนธรรมของตนเองได้มากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติที่สมบูรณ์ของผู้ส่งสาร/ผู้นำพิธีได้ตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 3 ปัจจัยภายในตัวผู้ส่งสาร/ผู้นำพิธี สำหรับถ่ายทอด และสื่อสารความหมาย

กล่าวโดยสรุปสำหรับผู้ส่งสาร หรือผู้นำพิธี หากต้องการสื่อความหมายของ ความตายหรือประกอบสร้างความหมายของ ความตายตามความเชื่อทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ผู้ส่งสารจะต้องเป็นคนเฒ่าคนแก่มีประสบการณ์ มีความรู้ ความเชื่อเกี่ยวกับ

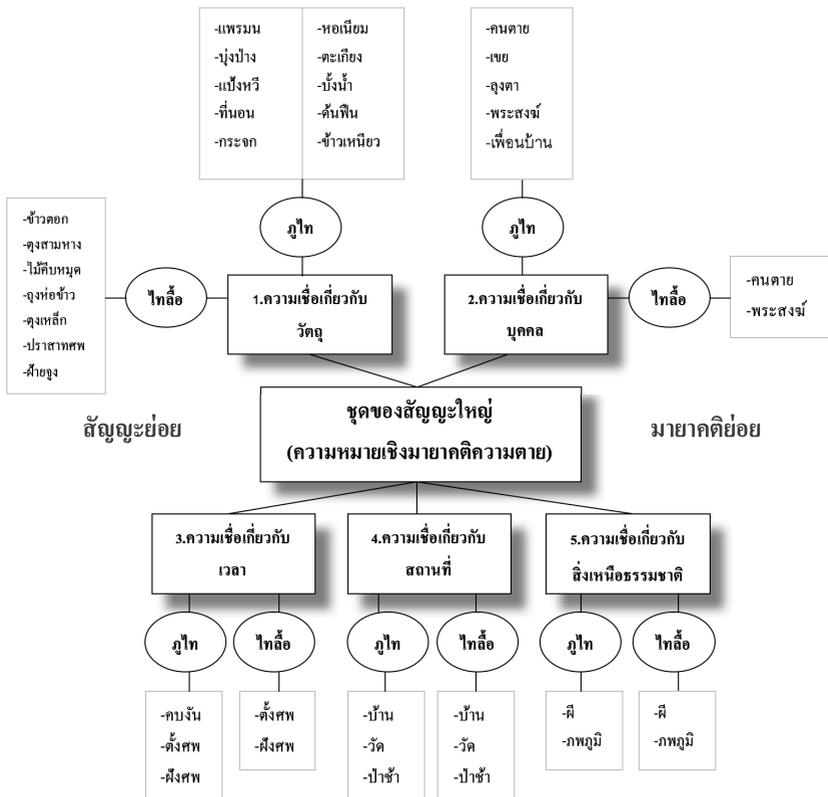
การจัดการเกี่ยวกับความตาย ตามความเชื่อทางวัฒนธรรมของตนเองมา อย่างเหนียวแน่น อยู่กับชุมชนมาหลายยุคหลายสมัย

1.2 สาร/สัญญาะ

ได้แก่ เนื้อหาและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมาย เริงมายาคติความตาย ซึ่งในที่นี้คือ สัญญาะ หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกนำ ประกอบใช้ในพิธีกรรมงานศพ ที่ถูกถ่ายทอด ประกอบสร้าง และสื่อสาร ความหมายของความตายผ่านออกมาทางสัญญาะแต่ละชนิด จากการ ศึกษาพบว่าทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ ได้ดำรงรักษาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ใช้ใน พิธีกรรมงานศพไว้ค่อนข้างครบถ้วน อาจมีการเปลี่ยนแปลงบ้างในบางองค์ ประกอบแต่ไม่ได้ทำให้รูปแบบของพิธีกรรมงานศพผิดเพี้ยนไป รวมทั้งการ ให้ความหมายของความตายผ่านสัญญาะต่าง ๆ เหล่านี้ก็สอดคล้องกับหลัก ความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผี สิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ ประกอบกับหลักการทาง พุทธศาสนา ได้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงจากรุ่นบรรพบุรุษ ซึ่งผู้วิจัยจะแสดงให้เห็น ในการวิเคราะห์ลำดับต่อไป

ในลำดับแรกนี้ ผู้วิจัยจะจำแนกสัญญาะที่ปรากฏใช้ในพิธีกรรมงาน ศพตามประเภทเกี่ยวกับความเชื่อ 5 ประเภท ได้แก่ 1.ความเชื่อเกี่ยวกับ วัตถุ 2.ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล 3.ความเชื่อเกี่ยวกับเวลา 4.ความเชื่อเกี่ยว กับสถานที่ และ 5.ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534) เพื่อวิเคราะห์ รูปสัญญาะ การประกอบสร้าง ความหมายของสัญญาะ และการให้ความหมายเกี่ยวกับความตายกับสัญญาะนั้น ๆ เพื่อให้ทราบถึง ความหมายเชิงมายาคติความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ไท และกลุ่มชาติพันธุ์ ไทลื้อ

สำหรับสัญญาณที่ถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมงานศพนั้น ในแต่ละชุดของสัญญาณใหญ่จะประกอบไปด้วยกลุ่มของสัญญาณและสัญญาณย่อยที่ถูกจัดเข้าประเภทของชุดและกลุ่มของสัญญาณตามประเภทความเชื่อทั้ง 5 ประเภทที่ผู้วิจัยนำมาจัดหมวดหมู่ของสัญญาณ แสดงให้เห็นแบบจำลองชุดของสัญญาณในแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 4 ชุดของสัญญาณที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท /ไทลื้อ

จากภาพแสดงให้เห็นชุดของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทและไทลื้อ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ จึงได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องความตายมาจากศาสนาพุทธด้วย การประกอบพิธีศพ หรือการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีกรรมจึงมีความคล้ายคลึงกับพิธีกรรมงานศพตามหลักศาสนาพุทธ เช่น การใช้วัดเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีศพ การใช้พระเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมร่วมกับผู้นำพิธีของชุมชน หรือเรื่องการสมมติใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีกรรมก็มีความคล้ายคลึงกัน เช่น การนำวัตถุต่างๆ มาประกอบสร้าง ความหมายโดยกำหนดลำดับขั้นตอนใส่ความศักดิ์สิทธิ์ให้กับวัตถุที่นำมาใช้ หรือสิ่งที่เรียกว่าสัญลักษณ์นั่นเอง โดยผู้วิจัยจะอธิบายรายละเอียดของสัญลักษณ์ที่ปรากฏใช้ในพิธีกรรมงานศพจากแผนภาพได้ดังนี้

สัญลักษณ์ของประเภทความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุของชาวภูไท ได้แก่ (1)แพรมน หมายถึง ผ้าเช็ดหน้าหรือเรียกว่า ผ้าปกหน้า คำว่า ปก ในภาษาภูไท หมายถึง ปิดไว้ คลุมไว้ ดังนั้น ผ้าปกหน้าจึงหมายถึง ใช้ผ้าปิดหน้า ผ้าคลุมหน้า (2)บุงป่าง บุงปาม มีลักษณะเป็นกระบุง ใช้ในการบรรจุสิ่งของ เครื่องใช้ที่จำเป็นของผู้ตาย เช่น ที่นอน หมอน มุ้ง ผ้าห่ม กระเจก แป้ง หวี เสื้อผ้า กระบอง ตะเกียงน้ำมัน บั้งน้ำ และต้นพีน (3)ไช่ดิบและข้าวเหนียว ใช้สำหรับการเสี่ยงทาย เพื่อหาทางบริเวณในการจัดทำที่เผาศพ (4)ใบมะยม หรือใบมะละกอ ใช้เป็นอุปกรณ์ในการจุ่มน้ำมันต์ หรือน้ำส้มป่อยเพื่อใช้รดศีรษะ (5)หอมเมง หรือหอมเยิง (6) ห่อมะ หรือหอมมาก (7)เครื่องฮ้อย เครื่องพัน ใช้ตั้งวางหน้าศพ (8)จอก หมายถึง กรวยสามเหลี่ยม (9) หลักไม้ไผ่นำไปเสียบท่อนต้นกล้วย จำนวน 100 อัน (10)หอยขม (11)เงิน

(12)เงินฮาง เงินฮ้อย ใส่ปากผู้ตาย (13)เข็มสอย กัดที่กระดาดและป้อนลง
ไปใตปากผู้ตาย (14)หอนิยมและหอบขี้ไฟ มีลักษณะเป็นจักร หอนิยมจะตั้ง
อยู่ด้านบนของโลงศพ ส่วนหอบขี้ไฟจะตั้งเป็นฐานด้านล่างของโลงศพใช้เป็น
ที่ตั้งฐานศพ (15)ปักแพง แต่งกว่า ตำลึง ไม่ให้นำสิ่งเหล่านี้มาใช้ในงานศพ
(16)ข้าวตอกใช้หว่านในขณะที่แห่ศพ และสุดท้ายคือ (17)แพบก หรือคานหาม
สัญญาของประเภทความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุของชาวไทลื้อ ได้แก่

(1)ฝ้ายจุง เส้นฝ้ายที่ใช้จุงปราสาทศพหรือโลงศพไปป่าช้า (2)ตุ่งสามหาง
วัสดุตกแต่งงานศพที่ทำด้วยผ้าหรือ (3)ตุ่งเหล็กตุ่งทอง วัสดุตกแต่งทำด้วย
แผ่นโลหะทองเหลืองหรือสังกะสี (4)ข้าวตอกดอกไม้ ข้าวเปลือกที่คั่วด้วย
ความร้อนจนแตกออกเป็นดอกสีขาว นำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้ ใช้เดินโปรย
นำขบวนแห่ศพ (5)ไม้คืบหมุด หมุดที่ทำจากผ้าห่มเก่านำมาพันให้เป็นเกลียว
เสียบด้วยไม้ไฟใช้จุดไฟเดินโปรยนำขบวนแห่ศพ (6)ถุงห่อข้าว ฝ้ายที่เย็บเป็น
ถุงคล้ายๆ ถุงย่ามของพระสงฆ์ ให้กับผู้ตาย (7)ปราสาทศพ เป็นวัสดุสร้าง
จำลองเป็นปราสาท หรือบ้าน ทำด้วยไม้ฉำฉา ไว้ใส่โลงศพผู้ตายเพื่อเป็น
การไว้อาลัยแก่คนตายอย่างสมเกียรติ

สัญญาจากความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลในพิธีกรรมงานศพของชาวภูไท
ได้แก่ (1)คนตาย คือตายตามปกติหรือตายธรรมชาติ หมายถึง การตายที่เกิด
จากการเจ็บไข้ ป่วยตายตามอายุขัย ตายผิดปกติหรือผิดธรรมชาติ เรียกว่า
ตายโหงหรือชาวภูไท เรียกว่า ตายมะแสงหรือตายหุง ในความหมายของชาว
ภูไท ตายมะแสง หมายถึง การตายทั้งๆ ที่มีแรง มีกำลังอยู่ (2)เขย ถือว่าเป็น
ผู้ต้องรับภาระหนักในงาน เนื่องจากงานศพของชาวภูไทไม่ปรากฏว่ามีการใช้
สัปเหร่อ เป็นผู้จัดเตรียมเกี่ยวกับพิธีหรือขั้นตอนต่างๆ เกี่ยวกับศพของผู้ตาย
(3)ลุงตา ผู้คอยดูแลให้คำแนะนำขั้นตอนต่างๆ แก่เขยซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติหรือ

จัดทำสิ่งต่างๆ ในงานศพ (4)พระสงฆ์ (5)เพื่อนบ้าน เป็นหน้าที่ของเพื่อนบ้าน ต้องช่วยเหลือกันเมื่อรู้ข่าวการตาย

สัญญาะจากความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อได้แก่ (1) คนตาย 2 ประเภท คือตายตามปกติหรือตายธรรมดา และ ตายผิดปกติหรือผิดธรรมชาติ (2) พระสงฆ์ ผู้ประกอบพิธีหลักของพิธีกรรมงานศพทุกขั้นตอน

สัญญาะความเชื่อเกี่ยวกับเวลาในพิธีกรรมงานศพของชาวภูไท ได้แก่ (1)ระยะเวลาที่ใช้เก็บศพทำบุญที่บ้านผู้ตายเป็นเวลา 1 วัน หรือ 3 วัน 5 วัน 7 วัน ตามฐานะของเจ้าภาพ หากเก็บศพไว้ทำบุญนานวัน ผู้ตายยิ่งได้บุญกุศลมากขึ้นและได้ไปเกิดเร็วยิ่งขึ้น (2)เวลาคบงัน ช่วงเวลากลางคืน เจ้าภาพและเพื่อนบ้านจะมารวมกันเพื่อฟังสวดอภิธรรมและคบงันในงานศพ (3)เวลาฝังศพ จะไม่ทำการเผาศพในวันเก้าค่ำ

สัญญาะจากความเชื่อเกี่ยวกับเวลาที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ได้แก่ (1) ระยะเวลาการตั้งศพคนตายดี คือ ระยะเวลาสำหรับการตั้งศพบำเพ็ญกุศลของคนที่ตายธรรมดาหรือการตายตามปกติ (2) ระยะเวลาฝังศพคนตายร้าย เวลาที่ใช้สำหรับใช้ฝังศพของคนตายร้าย คนตายผิดปกติ หรือตายโหง

สัญญาะความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ในพิธีกรรมงานศพของชาวภูไท ได้แก่ (1) บ้าน คนที่ตายตามปกตินั้นจะต้องทำพิธีศพหรือ เก็บศพไว้บ้าน (2) วัด คนที่ตายผิดธรรมชาติ ตายมะแสงหรือตายหุงนั้น จะต้องเก็บศพไว้ที่วัดหรือทำพิธีที่วัด หากตายที่นอกหมู่บ้าน จะไม่นำศพเข้าหมู่บ้าน เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดเภทภัยต่อคนในหมู่บ้าน (3) ป่าช้า มีการจัดป่าช้าไว้สำหรับการเผาและฝังศพคนตายแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ ป่าช้าสำหรับเด็ก

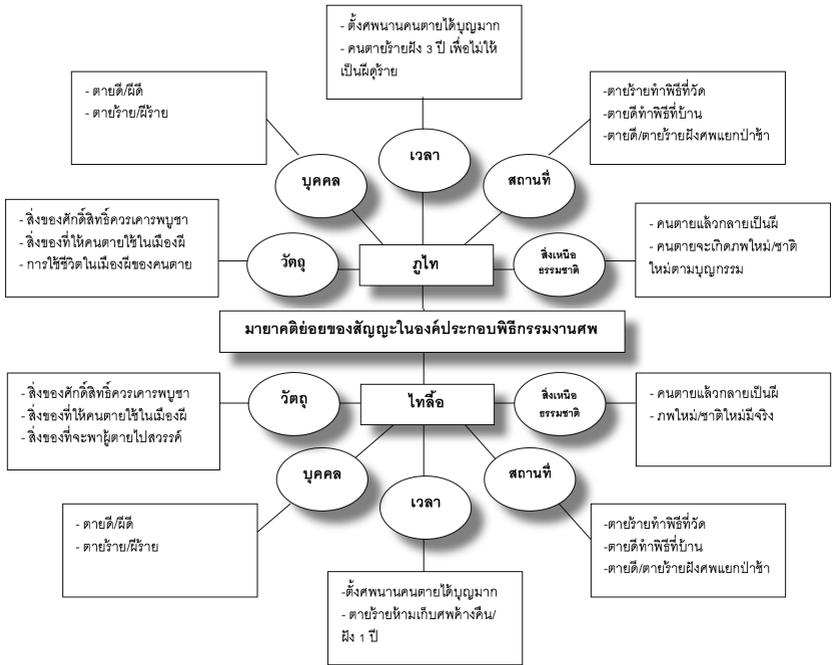
(ดงแฮ้วผีน้อย) ป่าช้ากรรมดา (ดงแฮ้ว) และป่าช้าผีมะแงง (ดงแฮ้วผีตายมะแงง)

สัญญาะจากความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ได้แก่ (1) บ้าน ที่อยู่อาศัยของผู้ตาย หรือของญาติผู้ตายสำหรับตั้งศพผู้ตายเพื่อสวดอภิธรรมศพ และทำบุญงานศพ (2) วัด จะประกอบพิธีศพคนตายร้ายที่วัด (3) ป่าช้า ป่า หรือสถานที่ซึ่งจัดไว้เป็นที่ฝังหรือเผาศพ ป่าช้าของชาวไทลื้อจะแยกเป็นหลายป่าช้า ฝังกันคนละแห่ง แบ่งเป็นประเภทๆ ไป และตามแต่ละชนิดของบุคคลที่ถึงแก่ความตายนั้นๆ

สัญญาะความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในพิธีกรรมงานศพของชาวภูไท ได้แก่ (1) ผี เชื่อว่าคนตายไปแล้วจะกลายเป็นผี (2) ภพภูมิ ภพหน้าของผู้ตาย คนตายไปและได้รับการทำบุญแจกข้าวให้จากญาติพี่น้องแล้วก็จะไปเกิดใหม่อีกครั้ง

สัญญาะจากความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติใช้ในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ได้แก่ (1) ผี คนตายไปแล้วจะกลายเป็นผี และผีจะดีหรือร้าย ก็อยู่ที่ประเภทการตายของคนนั้นๆ (2) ภพภูมิ โลกหน้าชาติต่อไป หรือ การเวียนว่ายตายเกิด คนทุกคนเมื่อตายไปจะต้องเกิดใหม่ในชาติต่อไป

ทั้งนี้ จากสัญญาะประเภทต่างๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมงานศพต่างๆ สัญญาะล้วนแล้วแต่เป็นการประกอบสร้างความหมายของความตาย จากความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยความหมายที่ถูกสื่อสารออกมานั้นได้สะท้อนความเชื่อเรื่องความตายซึ่งเป็นความหมายมายาคติที่ถูกใส่ค่านิยมและอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เอาไว้ทั้งสิ้น ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงความหมายมายาคติความตายที่เป็นมายาคติย่อยของสัญญาะประเภทต่างๆ ตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 5 มายาคติย่อยของสัญลักษณ์ในองค์ประกอบพิธีกรรมงานศพของชาวภูไทและชาวไทลื้อ

จากภาพแสดงให้เห็นมายาคติย่อยของสัญลักษณ์ในองค์ประกอบของพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท/ไทลื้อ โดยผู้วิจัยสามารถสรุปและอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

สรุปมายาคติย่อยของสัญลักษณ์ประเภทวัตถุในองค์ประกอบของพิธีกรรมงานศพของทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ (1)มายาคติย่อยเรื่องสิ่งของศักดิ์สิทธิ์ควรเคารพบูชา หมายถึง วัตถุสิ่งของที่ถูกประกอบสร้าง ความหมาย

และนำมาใช้ในพิธีกรรมงานศพ เช่น สิ่งของๆ ผู้ตาย ที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพ ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ควรเก็บไว้เคารพบูชา (2) มายาคติย่อยเรื่องสิ่งของที่ให้คนตายใช้ในเมื่อฝัง หมายถึง สิ่งของที่ญาติพี่น้องผู้ตายเตรียมไว้สำหรับการใช้ชีวิตในโลกหลังความตาย (3) มายาคติย่อยเรื่องการใช้ชีวิตในเมืองผีของคนตาย หมายถึง โลกหลังความตายของคน การใช้ชีวิตในเมืองผี การชดใช้กรรม และการเกิดใหม่

มายาคติย่อยของสัญญาประเภทบุคคลในองค์ประกอบของพิธีกรรมงานศพของทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ (1) มายาคติย่อยเรื่องตายดี/ผีดี ความเชื่อเรื่องคนตาย หากตายตามปกติหรือตายตามอายุขัย ก็จะเป็นผีดีไม่สร้างความเดือนร้อนให้กับญาติพี่น้อง (2) มายาคติย่อยเรื่องตายร้าย/ผีร้าย หากตายร้าย ตายโง่ หรือตายก่อนอายุขัย ตามความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ จะกลายเป็นผีที่ดุร้ายกลับมาสร้างความเดือนร้อนให้กับญาติพี่น้อง รูปแบบพิธีกรรมงานศพของคนตายแต่ละประเภทก็จะแตกต่างกันไป เช่นคนตายดีตั้งศพที่บ้าน คนตายร้ายต้องฝังทันที

มายาคติย่อยของสัญญาประเภทเวลาในองค์ประกอบของพิธีกรรมงานศพของทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ (1) มายาคติย่อยเรื่องระยะเวลาในการตั้งศพเพื่อทำบุญให้กับผู้ตาย ยิ่งตั้งศพนาน ผู้ตายก็จะได้รับบุญมากขึ้น (2) มายาคติย่อยเรื่องการฝังศพคนตายร้าย ต้องฝังเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ห้ามประกอบพิธีกรรมใดๆ เพราะเชื่อว่าคนตายร้ายจะเป็นผีที่ดุร้ายต้องฝังศพทันที

มายาคติย่อยของสัญญาประเภทสถานที่ในองค์ประกอบของพิธีกรรมงานศพของทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ (1) มายาคติย่อยเรื่อง

การทำพิธีศพคนตายร้ายที่วัด กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองจะไม่ทำศพคนตายร้ายที่บ้าน เนื่องจากเชื่อว่าจะนำความโชคร้ายมาให้คนในบ้าน (2) มายาคติขอยเรื่องการทำพิธีศพคนตายดีที่บ้าน หากตายดีถือว่าตายปกติสามารถทำพิธีศพที่บ้านได้ (3) มายาคติขอยเรื่องการแยกฝังศพคนตายดี/ตายร้ายจะฝังศพแยกป่าช้า เพื่อไม่ให้เกิดเรื่องไม่ดีกับคนในหมู่บ้าน

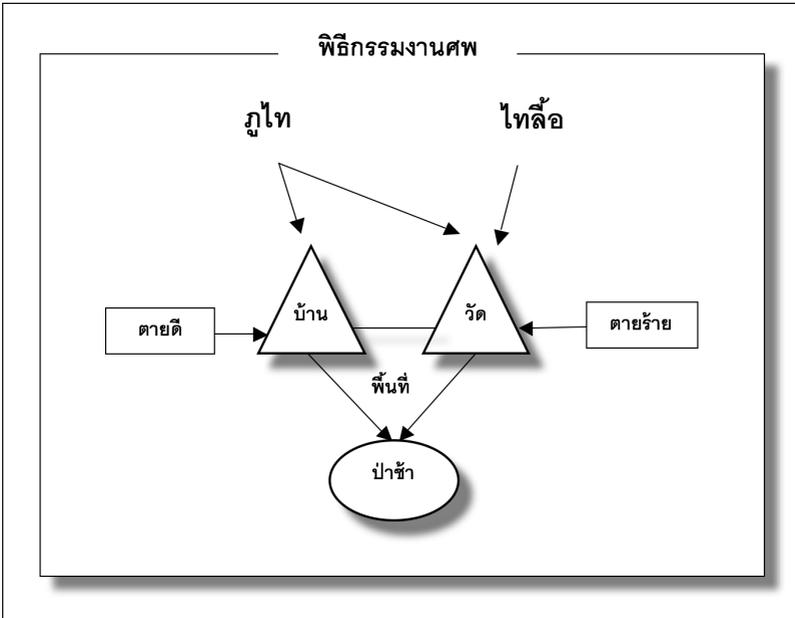
มายาคติขอยของสัญลักษณ์ประภทสิ่งเหนือธรรมชาติในองค์ประกอบของพิธีกรรมงานศพของทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ (1) มายาคติขอยเรื่องคนตายแล้วกลายเป็นผี หมายถึงความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายมีจริง (2) มายาคติขอยเรื่องภพใหม่/ชาติใหม่ หมายถึงความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

1.3 ช่องทางการสื่อสาร

สำหรับงานวิจัยนี้ ช่องทางการสื่อความหมายเชิงมายาคติความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทและกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อนี้ ได้แก่ พื้นที่สำหรับการจัดพิธีกรรมงานศพ หมายถึงการมีวาระโอกาส/การมีพื้นที่ที่จะสื่อสารนั่นเอง กล่าวคือ เมื่อมีการตายจึงจะมีการสื่อสาร/ถ่ายทอดความหมาย นั่นเอง

ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าชาวภูไทจะใช้พื้นที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมงานศพสำหรับคนตายปกติหรือคนตายดีที่บ้านของผู้ตาย สำหรับชาวไทลื้อนั้นพื้นที่สำหรับจัดพิธีกรรมงานศพคนตายปกติหรือตายดีนั้นจะจัดที่วัด ศพคนตายร้ายจะไม่มีมีการประกอบพิธีสวดอภิธรรมศพใดๆ นอกจากการนำไปฝังที่ป่าช้าก่อนค่ำของวันนี้ทันที

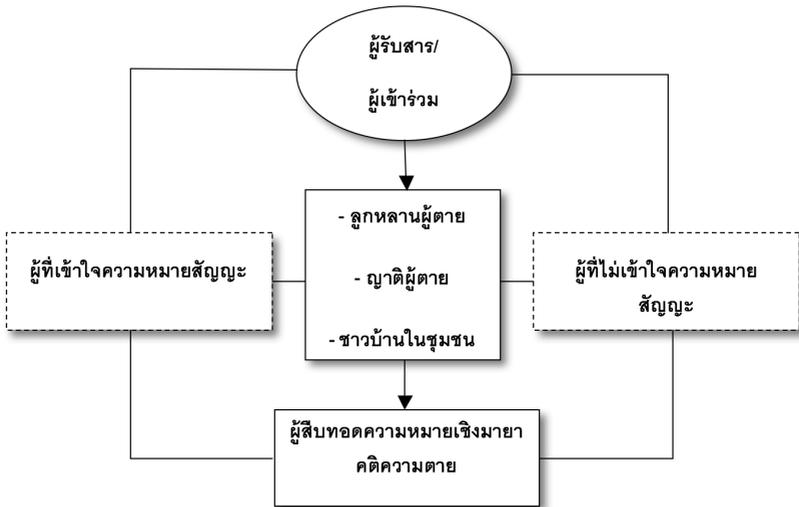
ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงช่องทาง/พื้นที่การสื่อสารที่ผู้ส่งสารหรือผู้ทำพิธีใช้ในการสื่อสารความหมายเชิงมายาคติความตาย ตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 6 ช่องทางการสื่อสารที่ผู้ส่งสารหรือผู้ทำพิธีใช้ในการสื่อสารความหมายเชิงมายาคติความตาย ในพิธีกรรมงานศพของชาวภูไท และชาวไทลื้อ

1.4 ผู้รับสาร/ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นถึงบุคคลผู้รับสาร/ผู้เข้าร่วมพิธี หรือผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความหมายเชิงมายาคติความตายจากพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อตามแผนภาพดังนี้

ภาพที่ 7 ผู้รับสาร/ผู้เข้าร่วมพิธี หรือผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความหมายเชิงมายาคติความตายจากพิธีกรรมงานศพ

(1) ผู้รับสาร/ผู้ร่วมพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท จากการศึกษานี้ ในกระบวนการสื่อสารความหมายเชิงมายาคติความตายในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทนั้น ผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งได้แก่ ลูกหลานผู้ตาย ญาติผู้ตาย ชาวบ้าน ทั้งเด็กผู้ใหญ่ มีความสำคัญต่อการสืบทอดความหมายเกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทเป็นอย่างมาก โดยผู้ส่งสารที่เป็น

ผู้นำพิธี ได้แก่ ลุงตา คนเฒ่าคนแก่ที่ได้รับความเคารพนับถือจากคนในหมู่บ้าน จะถ่ายทอดความหมายของความตายผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประกอบพิธีกรรม โดยกำหนดให้ผู้รับสารหรือผู้ร่วมพิธีกรรมทุกคน ต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัด กล่าวได้ว่า ผู้นำพิธีมีความสำคัญต่อการถ่ายทอดและสื่อสารความหมายเชิงมายาคติความตายกับผู้ส่งสาร/ผู้ร่วมพิธีกรรมเป็นอย่างมาก

สำหรับชาวภูไทผู้ร่วมพิธีกรรมที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ และผู้ใหญ่วัยกลางคนนั้นสามารถเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์แต่ละชนิดที่ปรากฏในพิธีกรรมเป็นอย่างดีอยู่แล้ว เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทจะเป็นคนรักถิ่นฐาน ไม่มีการย้ายไปอาศัยอยู่ที่อื่น ผู้รับสารกลุ่มนี้จึงผ่านการเข้าร่วมพิธีกรรมงานศพมาหลายครั้ง แต่ในทางกลับกันผู้ร่วมพิธีที่เป็นเด็ก หรือวัยรุ่นหนุ่มสาวอาจจะต้องอาศัยการชักนำจากผู้ใหญ่ให้มาเข้าร่วมพิธีซึ่งเป็นความเชื่อของชาวภูไทที่สืบทอดกันมาอยู่แล้วว่าทุกคนในหมู่บ้านเมื่อทราบข่าวการตายของคนในหมู่บ้านจะต้องมาช่วยเหลือกันไม่นิ่งดูดาย การสืบทอดความหมายจึงสามารถเกิดขึ้นได้

ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยว่า อาจเป็นเพราะวิถีชีวิตของเด็กในกลุ่มชาติพันธุ์ภูไทไม่ได้ใช้ชีวิตเพื่อเรียนหนังสือเพียงอย่างเดียว จากที่ผู้วิจัยเห็นเด็ก ๆ จะช่วยพ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ทำงานในหมู่บ้านด้วย เช่น ทอผ้า เย็บเสื้อผ้า ขายผักผลไม้ ปลูกข้าว ทำไร่ทำสวน ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า การที่เด็กภูไทเข้าใจสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรมงานศพได้เป็นอย่างดีนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการได้อยู่ใกล้ชิดกับผู้ใหญ่ หรือคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านของตนเอง

(2) ผู้รับสาร/ผู้ร่วมพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ ผู้รับสารของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อก็ไม่แตกต่างกับกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท ซึ่งได้แก่ ลูกหลานผู้ตายญาติผู้ตาย ชาวบ้านในชุมชน ทั้งเด็กผู้ใหญ่ มีความสำคัญต่อการสื่อทอดความหมายเกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไททั้งสิ้น ซึ่งจะมีทั้งกลุ่มที่เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้ในพิธีกรรม และกลุ่มที่ไม่เข้าใจความหมายใด ๆ เลย แต่จากการปฏิบัติตามประเพณีของพิธีกรรมอย่างเคร่งครัดของคนในชุมชน และการใช้ผู้ส่งสารซึ่งเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการปฏิบัติขั้นตอนต่าง ๆ ในพิธี จึงเกิดการถ่ายทอดความหมายของความตายให้กลุ่มผู้ร่วมพิธีกรรมที่ไม่เข้าใจความหมายให้เกิดความเข้าใจได้ แต่จากการสัมภาษณ์ปราชญ์หมู่บ้านทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า ชาวไทลื้อส่วนใหญ่จะไม่ค่อยอาศัยอยู่ในถิ่นฐานเดิมของตนเองเท่ากับชาวภูไท แต่สำหรับคนที่ยังอาศัยอยู่ก็ยังคงมีวิถีชีวิต หรือประเพณีปฏิบัติในรูปแบบดั้งเดิมของตนเองที่อยู่ รวมทั้งการปฏิบัติในพิธีกรรมงานศพด้วย อย่างไรก็ตาม การผลิตซ้ำเพื่อสื่อทอดความหมายของความตายในพิธีกรรมงานศพของกลุ่มชาติพันธุ์ภูไท และไทลื้อนั้นนั้น เป็นการผลิตไปเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง เนื่องจากสื่อพิธีกรรมงานศพนั้นเป็นสมบัติของชุมชนที่บรรพบุรุษของชุมชนได้สร้างมา ดังนั้นด้วยความที่ทั้งสองเป็นกลุ่มคนที่มีความรักในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองอย่างเหนียวแน่น การผลิตความหมายใด ๆ ในพิธีกรรมงานศพจึงเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่ออนุรักษ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้คงอยู่ต่อไป

2. ความหมายมายาคติและการประกอบสร้างความหมายความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ไท

จากทฤษฎีมายาคติของ Barthes (1967) กล่าวว่า มายาคติคาบเกี่ยวกับความหมายเบื้องต้นเชิงผัสสะหรือประโยชน์ใช้สอย ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้น มายาคติสื่อความหมายทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มคนและชนชั้น ซึ่งเกี่ยวพันกับอุดมการณ์ในความหมายวงกว้าง และใช้ความหมายเบื้องต้นกลบเกลื่อนความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมให้ดูเหมือนเป็นธรรมชาติ

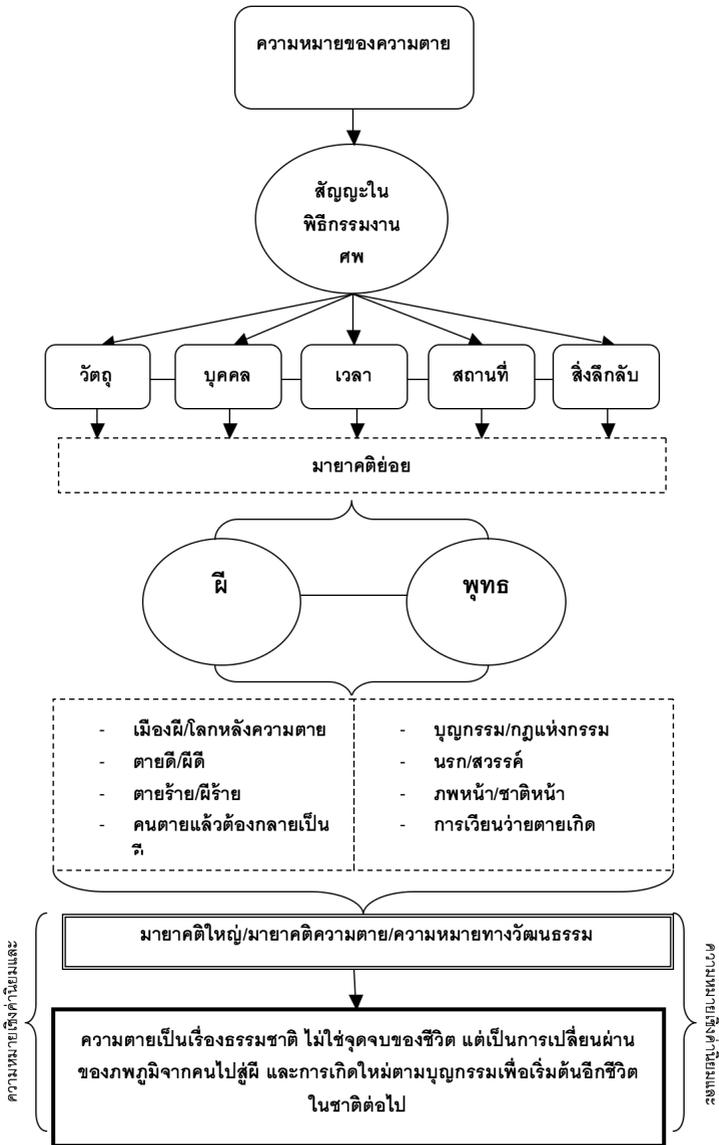
Barthes กล่าวว่า “กระบวนการสร้างมายาคติ” (Mythology) คือ กระบวนการในการเปลี่ยนแปลง บิดเบือน บิดบังอำพราง ฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้เหมือนว่าเป็นเรื่องของ “ธรรมชาติ” เป็นสิ่งธรรมดาสามัญตามรูปของสิ่งนั่นเอง และเรียกสิ่งที่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการนี้ว่า “มายาคติ” (Myth/Alibi/Doxa) หรือความคิดความเชื่อที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่มีคำถาม จนกลายเป็นความคิดความเชื่อ ที่อยู่ภายใต้ระบบอำนาจที่เป็นใหญ่อยู่ในสังคมขณะนั้น

ความหมายของความตายที่ถ่ายทอดผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ถูกนำมาประกอบใช้ในพิธีกรรมงานศพก็เช่นเดียวกัน ความหมายมายาคติความตายเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองเป็นวัฒนธรรมที่ยึดถือตามหลักการของเหตุและผลจากความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ แต่ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองเมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย ก็ได้รับหลักธรรม

คำสอนเกี่ยวกับความตายทางพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้ในการดำรงชีวิต วัฒนธรรมผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีของตนเอง ออกมาเป็นความเชื่อแบบพุทธชาวบ้าน จึงแสดงให้เห็นเป็นความหมายมายาคติความตายที่มีหลักการและเหตุผลเกี่ยวกับความตายทางพุทธศาสนาผสมผสานเข้ามาด้วย

ผู้วิจัยสรุปจากทฤษฎีมายาคติได้ว่า มายาคติหมายถึงการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมแต่ถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ มายาคตินั้นทำงานด้วยการเข้าไปครอบครองความหมายเชิงผัสสะ และประโยชน์ใช้สอยของสรรพสิ่ง แล้วทำให้สื่อความหมายใหม่ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นความหมายเชิงค่านิยมและอุดมการณ์

ซึ่งความหมายเชิงค่านิยมและอุดมการณ์เกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองนี้ ก็คือมายาคติใหญ่หรือมายาคติความตายที่กลุ่มชาติพันธุ์ประกอบสร้างขึ้น อาจเพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาความดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ เพื่อลดความวิตกกังวลหรือความหวาดกลัวในเรื่องโลกหลังความตาย หรือเพื่อสร้างความสบายใจให้กับญาติพี่น้องของผู้ตายก็ตาม แต่ทุกอย่างถูกสร้างขึ้นมาเป็นความหมายมายาคติเพื่อถ่ายทอดให้คนกลุ่มชาติพันธุ์รับต่อกันไปตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์สรุปให้เห็นถึงลำดับขั้นของการสร้างความหมายเริ่มจากตัวสัญลักษณ์ มายาคติย่อย มายาคติใหญ่/มายาคติความตายหรือความหมายความตายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมและอุดมการณ์เกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองให้เข้าใจชัดเจนขึ้น พร้อมอธิบายรายละเอียดตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 8 สรุปลำดับขั้นของการสร้างความหมายมายาคติความตาย

จากภาพสามารถอธิบายรายละเอียดลำดับขั้นของการสร้างความหมายมายาคติความตาย โดยเริ่มจากกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสอง ที่มีความเชื่อเรื่องความตาย โดยยึดหลักการเรื่องผี และการรับพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ความเชื่อเรื่องความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสอง จึงเป็นการผสมผสานระหว่างโลกของผี กับโลกของพุทธเข้าด้วยกัน เรียกว่าเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ได้ใส่ความเชื่อดังกล่าวโดยการนำสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพมาประกอบสร้างเป็นความหมายของความตายโดยการนำวัตถุสิ่งของต่างๆ มากำหนดขั้นตอน ประกอบสร้างใส่ความหมายและสื่อสารออกมาผ่านพิธีกรรม ซึ่งในพิธีกรรมงานศพนี้สัญลักษณ์ต่างๆ มีทั้งหมด 5 ประเภท ได้แก่ สัญลักษณ์ประเภทวัตถุ สัญลักษณ์ประเภทบุคคล สัญลักษณ์ประเภทเวลา สัญลักษณ์ประเภทสถานที่ สัญลักษณ์ประเภทสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งสัญลักษณ์ทั้งหมดเหล่านี้เมื่อถูกนำมาใช้ในพิธีกรรมงานศพ จึงทำหน้าที่ในการสะท้อนออกมาเป็นความหมายมายาคติความตาย โดยในขั้นของสัญลักษณ์ย่อมนี้นี้ ความหมายมายาคติยังคงอยู่ในระดับที่เป็นความหมายมายาคติย่อย

ความหมายมายาคติย่อยที่ผู้วิจัยค้นพบจากการวิเคราะห์สัญลักษณ์ทั้งหมด พบมายาคติย่อยหลักๆ 2 ประเภท ได้แก่ มายาคติย่อยเรื่องผี และมายาคติย่อยเรื่องพุทธ โดยทั้งสองนี้สามารถแยกมายาคติย่อยได้อีกตามการวิเคราะห์ ดังนี้

(1) มายาคติเรื่องผี ได้แก่ เมืองผี/โลกหลังความตาย กลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อเรื่องโลกหลังความตาย เชื่อว่าคนตายแล้วจะกลายเป็นผี ไปใช้ชีวิตอยู่ในเมืองผีในระยะเวลาหนึ่งก่อน แล้วจึงค่อยไปเกิดในภพภูมิหน้า ตามบุญกรรมที่ทำไว้ระหว่างมีชีวิต ตายดี/ผีดี ตายร้าย/ผีร้าย เชื่อว่า

คนตายดีเมื่อตายแล้วจะเป็นผีที่ดี ไม่กลับมาสร้างควมเดือนร้อนให้กับคนในหมู่บ้าน เนื่องจากไม่ได้มีการทำผิดข้อห้าม หรือกฎเกณฑ์ใดๆ ของหมู่บ้าน แต่หากตายร้ายเช่น ฆ่าตัวตาย คลอดลูกตาย ฯลฯ ถือว่าเป็นการผิดผี เมื่อตายแล้วจะกลายเป็นผีที่ร้าย

(2) มายาคติเรื่องพุทธ เป็นความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับหลักธรรมมาจากพุทธศาสนา ได้แก่ บุญกรรม/กฎแห่งกรรม เชื่อว่าคนทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ปฏิบัติอย่างไรในระหว่างมีชีวิตเมื่อตายไปจะต้องได้รับผลกรรมนั้น เรื่องนรก/สวรรค์ หากทำกรรมชั่วก็ต้องไปชดใช้กรรมในนรก หากทำกรรมดีก็จะได้ขึ้นสวรรค์ และการเวียนว่ายตายเกิดใหม่ในภพหน้าชาติหน้า ตามบุญกรรมที่ได้ปฏิบัติมา

จากมายาคติย่อยสามารถสรุปได้เป็นมายาคติใหญ่จากสัญญาณที่ถูกลำนำใช้ในพิธีกรรมงานศพผู้วิจัยพบมายาคติใหญ่ทั้งหมด 5 เรื่อง ดังนี้ (1) มายาคติความตายเรื่องการระลึกนึกถึงผู้ตายการบูชาผู้ตาย แม้ตายไปแล้วหากมีความดีก็ยังคงต้องให้ความเคารพนับถือ (2) มายาคติความตายเรื่องเมืองผี โลกหลังความตาย เมื่อตายไปแล้วคนตายจะต้องใช้ชีวิตอยู่ในเมืองผีก่อนที่จะไปเกิดในภพภูมิต่อไป (3) มายาคติความตายตามคำสอนของศาสนาพุทธ ได้แก่ เรื่อง นรก/สวรรค์ เรื่องไตรภูมิ เรื่องคุณของพระพุทธรูปเจ้าเรื่องไตรภูมิ และเรื่องบุญ/บาป (4) มายาคติความตายเรื่องการทำผิดผี คือการกระทำที่ผิดกฎเกณฑ์ทางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาเป็นสิ่งผิด/ไม่ดี และ (5) มายาคติความตายเรื่องการเกิดในภพภูมิต่อไป กลุ่มชาติพันธุ์เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ตามบุญกรรมที่ปฏิบัติไว้ในระหว่างมีชีวิต และ (6) มายาคติความตายเรื่องวัฒนธรรมทางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา โดยมายาคติใหญ่ทั้งหมด

6 ประเภทนี้ ได้สะท้อนถึงความเชื่อที่เป็นความหมายเชิงค่านิยมและอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับความตายของกลุ่มชาติพันธุ์ นั่นคือ ความหมายมาตายคติความตายที่เป็นความหมายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในที่นี่ได้แก่ “ความตายเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ใช่จุดจบของชีวิต แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านของภพภูมิจากคนไปสู่อสูติ และการเกิดใหม่ตามบุญกรรมเพื่อเริ่มต้นอีกชีวิตในชาติต่อไป”

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2554). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์และคณะ. (2545). *ทบทวนกระบวนการทัศน์เรื่องความตายและมิติแห่งสุขภาพ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)
- ปราณี วงษ์เทศ. (2534). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2539). *เกิดกับตาย*. เอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา หน่วยที่ 1-6. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุวินัย สุมันเฒาะ. (2545). *ทัศน์เรื่องความตายในศาสนาอิสลาม*. กรุงเทพฯ: หนังสือดีวัน.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2534). *โลกทัศน์อิสาน*. กภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- Barthes, R. (1967). *Elements of Semiology*. New York : Hill and Wan.
- Frazer, James G. (1913). *The Belief in Immortality and the Worship of the Dead*. London: Dawsons of Pall Mall.

Bibliography

- Barthes, R. (1967). *Elements of Semiology*. New York : Hill and Wan.
- Frazer, James G. (1913). *The Belief in Immortality and the Worship of the Dead*. London: Dawsons of Pall Mall.
- Apisak Somin. (2011). *E-San Vision*. Kalasin: Prasan Printing. (In Thai).
- Kanjana Kaewthep. (2011). *Science of media and Cultural Studies*. Bangkok: Adison Press Product. (In Thai).
- Pattraporn Sirikarnjana. (1996). *Born and Die*. Document for Thai Study Section 1-6. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University. (In Thai).
- Pranee Wongted. (1991). *Rituals about death in Thailand*. Bangkok: Amarin printing Group. (In Thai).
- Suwina Sumonlor. (2002). *Death in Islam*. Bangkok: Dee One Book. (In Thai).
- Thana Nilchaikowitt. (2002). *Review of the death paradigm and Health Dimension*. Bangkok: Institute for Health and Research. (In Thai).